

K OTÁZKÁM OSOBNÍHO VLASTNICTVÍ V NÁVRHU NOVÉ ÚSTAVY

dr. Stanislav Zdobinský

odborný asistent právnické fakulty University Karlovy

V naší společnosti zvítězila socialistická hospodářská soustava, bylo likvidováno vykořisťování člověka člověkem. Důležitou součástí, a možno říci jádrem této hospodářské soustavy jsou nové, socialistické výrobní vztahy, a tím i nové vlastnické vztahy. Panujícím typem vlastnictví výrobních prostředků se stalo společenské, socialistické vlastnictví, které se neustále upevňuje a rozšiřuje.

Základním zdrojem růstu společenského socialistického vlastnictví je rozšířená socialistická reprodukce, výrobní proces sám. To je umožněno nesmírnou tvůrčí, obětavou a řízenou prací všech členů naší společnosti, zejména dělnické třídy.

Je samozřejmé, že výsledkem socialistických výrobních i vlastnických vztahů je též nový způsob rozdělování, protikladný rozdělování za kapitalismu: způsob daleko spravedlivější, který je vyjádřením jednoho z principů socialismu: každý podle svých schopností, každému podle jeho práce.

Dovolte, abych použil slov soudruha profesora Otty Šika z článku uveřejněného v Rudém právu 27. 4. t. r.: „... jako výsledek socialistické výroby a socialistického rozdělování, zejména socialistického odměňování za práci vzniká osobní nictví občanů.“ Podobné formulace najdeme i u řady sovětských autorů.

Návrh naší nové ústavy, který projednal ústřední výbor komunistické strany ve dnech 7. a 8. dubna na svém plenárním zasedání a předložil k diskusi našemu lidu a který vřele vítáme, neboť potvrzuje vítězství pracujících — vybudování socialismu v naší republice, — zakotvuje osobní vlastnictví v článku 10.

Je jistě naprosto správné a politicky důležité ukázat našemu lidu i celému světu to, co sice vyřešili už dávno zakladatelé vědeckého světového názoru — marxismu-leninismu, co je dnes také plně respektováno a uplatňováno v politice leninských komunistických stran, tedy i v politice KSČ, ale co není a nemůže být po vůli všem nepřítelům socialismu a komunismu, že totiž „komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jen možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci“ (Marx-Engels: Vybrané spisy I, str. 42, Svoboda 1950). Nové výrobní poměry zdaleka tedy neodstraňují „osobní přivlastňování výrobků práce za účelem obnovení bezprostředního života, přivlastňování neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc

nad cizí prací". Odstraňují pouze „nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jenom proto, aby rozmnožil kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem panující třídy“ (Marx-Engels: Vybrané spisy I, str. 40—41, Svoboda 1950).

Náš pracující lid je hospodářem ve své vlasti. Pod vedením komunistické strany si sám vládne, sám o sebe pečuje, sám svou prací v socialistickém průmyslu a kolektivní prací v družstvech zajišťuje rozkvět naší vlasti. Zajišťuje tak neustálý rozvoj výroby naší země, a tedy i růst své životní úrovně. Práce jednotlivce je prací pro společnost i pro něho. Proto se produkt jeho práce dělí rovněž na dvě části: produkt pro sebe a produkt pro společnost. Rozdělování výrobků ze společenského socialistického vlastnictví je spravedlivé. Množství, které je za socialismu přisvojováno, je závislé na míře přičinění, kterou občan vynaloží ve prospěch společnosti. Práce pro společnost je tak předpokladem vzniku osobního vlastnictví.

Majetek, který je předmětem tohoto vlastnictví, náleží občanovi. Patří sem především odměna za práci, dále úspory, rodinné domky, spotřební předměty atd. Využívat osobního vlastnictví k jiným účelům než k uspokojování osobních a domácích potřeb a v rozporu se zájmy společnosti je nepřípustné. Zejména nemůže sloužit vykořisťování člověka člověkem, dosahování bezpracných zisků, ale ani k výrobě zboží. To znamená, že pokud vedle spotřebních předmětů patří do osobního vlastnictví také drobný inventář (drobné výrobní nástroje, jako např. šicí stroj), je v osobním vlastnictví pouze tehdy, pokud slouží k zajištění osobních potřeb občana a jeho rodiny. Prostřednictvím osobního vlastnictví se tak dnes především realizuje uspokojování životních potřeb občanů. Je tedy naprosto správné, že v návrhu ústavy je v čl. 10 zakotveno osobní vlastnictví.

Řekl jsem, že osobním vlastnictvím se dnes především realizuje uspokojování životních potřeb občanů. Není to tedy již jediná cesta. V poslední době se u nás objevily jiné nové formy, s kterými je třeba pro budoucnost počítat jako s formami progresivními. Mám zde na mysli především určité služby našim občanům prostřednictvím půjčování předmětů dlouhodobé osobní spotřeby, jako jsou auta, motorky, vysavače, sportovní přístroje, kinopřístroje, přenosná rádia atd. Statistika říká, že těchto výpůjček bylo uskutečněno v r. 1959 v naší republice celkem 65 000. Přitom jde vesměs o předměty, které občan nepotřebuje denně, a jejich společenské využití touto cestou je tedy daleko vyšší a účelnější. Takové a jiné služby obyvatelstvu jsou velmi užitečné a budou se jistě v budoucnosti dále rozšiřovat. Myslím tedy, že i když návrh ústavy o této formě realizace životních potřeb občanů nehovoří, je třeba ji mít na zřeteli.

Dále: článek 10 v návrhu ústavy stanoví:

„Osobní vlastnictví občanů k spotřebním předmětům (předmětům osobní a domácí potřeby, rodinným domkům atd.), jakož i k úsporám nabytým prací je nedotknutelné. Dědění osobních úspor je zaručeno.“

Jistě se vyskytne otázka, zda ústava tím také chrání (či nechrání) i úspory, které nebyly nabyty prací buď přímo, nebo prací vůbec nebyly nabyty. Nebo, které úspory z úspor nenabytých prací chrání. Mám zde na mysli tzv. sporné úspory, které byly nabyty dědictvím nebo darem, a dále zejména, což je pro mnoho občanů velmi praktické, úspory získané z výher Sportky, Sazky a jiných soutěží a her, či loterií státem buď organizovaných nebo státem uznaných a povolených. I když to přímo neplyne z formulace článku 10, je třeba hned z počátku říci, jak mám za to, že i tyto úspory stát chrání (určité pochybnosti by mohly vzniknout u dědictví nebo daru, kde není ani nepřímý pracovní původ). Proč stát tyto úspory z výher chrání? Bylo by nelogické, kdyby je nechránil, neboť občan má možnost peníze získané z výhry buď hned realizovat do nějaké věci určené k osobní spotřebě (např. si koupí televizor, motocykl), nebo si je může uložit u státní spořitelny. V prvním případě je na takovou věc ochrana nepochybná, musí tedy být i v případě druhém, jde-li o úspory tohoto druhu.

Podívejme se, jak se tato formulace článku 10 dostala do návrhu ústavy. Je zde zřetelně použito jednak článku 158 odst. 2 Ústavy 9. května, jednak § 105 občanského zákoníka. V době před 10 až 15 lety (v době přijímání Ústavy 9. května a občanského zákoníka) takto použitá formulace ochrany úspor nabytých prací a jenom těchto úspor měla určitý smysl. Úmysl zákonodárce byl zřejmý: nechránit úspory prací nenabyté. Toto opatření mohlo směřovat a také směřovalo především proti zbytkům kapitalistů (a ti v době přijímání Ústavy 9. května v r. 1948 ovládali ještě 14 % národního důchodu), event. proti bývalým kapitalistům, kteří mohli mít a také měli vysoké úspory prací nenabyté. Toto opatření nebylo zajisté tehdy namířeno proti pracujícím, právě tak jako navrhovaná formulace čl. 10 nesměřuje proti nim ani dnes. Naskytá se ovšem otázka, zda tato formulace je nejvýhodnější, nejzdařilejší, zda je zcela jasná, či zda je praktická v nové situaci. Připouštím samozřejmě, i když kapitalisté u nás dnes nejsou (až snad na nějaké poslední kulaky), že někteří z nich mohou mít i po měnové reformě z r. 1953 větší úspory. Ovšem na druhé straně je daleko pravděpodobnější, že ty peníze, které nenabyli vlastní prací, ale vykořisťováním (a to veliké množství), jsou realizovány ve formě přepychově zařízených vil a do jiných nejrůznějších věcí. A tyto předměty, protože se u ostatního osobního majetku nevyžaduje pracovní původ, jsou chráněny do neurčené výše. To za prvé. A za druhé proto, že ochrana nesporně patří k určitým úsporám, které nebyly nabyty prací, ale byly získány jinou cestou (např. výhrou), jak jsem o tom hovořil výše.

S tím, co jsem říkal, souvisí dále otázka zakotvení pracovního původu nabytí

osobního vlastnictví, která se zdá v současné době velmi složitá, a proto návrh ústavy nepožaduje pracovní původ. Uznávám složitost a praktické komplikace, které s tím souvisí. Myslím si však, že přes tyto argumenty by bylo možné článek 10. ústavy alespoň doplnit o větu, že základním zdrojem osobního vlastnictví je práce občana ve prospěch socialistické společnosti, nebo jinak podobně. Tím by se vyzvedl základní zdroj — práce a faktické vztahy by byly dále respektovány. Čili: vycházet ze současného stavu a vidět cestu, kterou ústava otevírá, její progresivnost, jak to zákonodárce chce a činí v celém komplexu ustanovení ústavy. Vždyť přece všichni uznáváme, že osobní vlastnictví existuje v úzké závislosti a spojitosti s vlastnictvím společenským, že v naprosté většině případů má svůj pracovní původ. Další vývoj vede už dnes k tomu, že všechny nově získávané věci budou mít pracovní původ až na výjimky, kdy společnost (stát) bude rozdělovat i nadále část výrobků do fondu osobního majetku občanů bez jejich bezprostřední pracovní účasti v socialistickém hospodářství (např. stipendia, důchody pracovních neschopných, různé podpory, event. loterie apod.). Při tom však v budoucnu ve všech těchto případech půjde o výhradní odvozenost od společenského socialistického vlastnictví, i zdrojem těchto objektů bude práce ve prospěch společnosti.

Dále zdůrazňujeme, že ústava není jen právním dokumentem, ale i důležitým dokumentem politickým, který má mít inspirující a mobilizující charakter, a tím že bychom zdůraznili jako základní zdroj osobního vlastnictví občana práci, jeho pracovní činnost, ukázali bychom zřetelně a jasně, že uspokojování osobních potřeb, jejich růst, je závislé především na poctivé práci každého člena naší společnosti, a to v souvislosti s jeho osobním vlastnictvím. Neboť, a to opět všichni uznáváme, práce je onou studnicí a pramenem, v němž jsou uloženy základní podmínky růstu blahobytu občana a celé společnosti.

Dále si myslím, že nejen pro osobní vlastnictví ve společnosti, kde zvítězil socialismus, je charakteristické, že tohoto vlastnictví není možné použít k vykořisťování, ale vůbec pro všechny existující vlastnické vztahy po vítězství socialismu. To znamená, že tento princip se vztahuje např. i na zbytky malovýroby, kde se vyžaduje osobní práce.

V osobním vlastnictví je to typické ve vztahu k osobnímu majetku za kapitalismu. I za kapitalismu existuje určitý osobní majetek — věci, které slouží k osobní a domácí spotřebě, — ale rozdíl mezi tímto majetkem a osobním majetkem občana socialistické společnosti je v tom, že za kapitalismu lze využít tohoto osobního majetku jeho přeměnou k vykořisťování, kdežto za socialismu tento osobní majetek (jako předmět osobního vlastnictví) slouží výhradně k osobní spotřebě, musí jí sloužit, to je jeho určení, socialistická společnost

nedovoluje jeho využití k něčemu jinému, tedy ani k vykořisťování (což je hlavní), ale ani například k výrobě zboží.

Na závěr ještě jednu malou poznámku: Ve formulaci článku 9 by bylo možno se zamyslet, zda by místo formulace: „V m e z í c h socialistické hospodářské soustavy ...“ nebylo možno použít formulace čl. 9 Ústavy SSSR z r. 1936 „V e d l e socialistické hospodářské soustavy ...“ Jistě smysl obou těchto článků je stejný, ale domnívám se, že by formulaci v návrhu ústavy bylo možno vykládat „v rámci“, což jistě zákonodárci nechtěli, vždyť je jasné, že zbytky malovýroby stojí vedle socialistické hospodářské soustavy, vždyť společnost (stát) je také řídí, neboť c e l é národní hospodářství je plánováno a řízeno.

Jsem si vědom, že práce, kterou autoři návrhu ústavy vykonali, je veliká. Vždyť řada věcí je do ústavy nově pojata a zpracována tvůrčím způsobem. Ovšem jde i o to, jak navrhovaná ustanovení chápat a jak je vysvětlovat.